

BŰCSÚ A NAGY VADÁSZTÓL

Írta Dénes Zsófia

Amikor belépett az alkotóházi szobába Szigligeten, rámeredtem egy percig és fölálltam. Pedig férfi üdvözlésére sohasem állok fel. De nem férfi, nem százezerpéldányos író, nem világhírű vadász lépte át a küszöböt, hanem valaki, aki csodával határosan Széchenyi István volt. Az, aki megalapította a Tudományos Akadémiát és akinek az apja létrehozta a Nemzeti Múzeumot. Az Akadémia auláját láttam, a kettéágazó lépcsővel, és a magasan ülő sárgaréz kilincsek csillantak fel előttem a neoklasszikus hófehér könyvtárajtókon. Ágaskodnom kell, ahányszor megnyitom azokat a százados ajtókat. És ágaskodtam is, különösen gyakran négy éven keresztül, hogy lerögzítem élő valóságában és atmoszférájában azt a háromszázéves múltat, amelynek ismerete *Zrínyi Ilonám* megírásához kellett.

Azoknak a magasan ülő kilincseknek keltem fel Szigligeten. Milyen döbbenetesen hasonlít az előttem álló férfi arca és hatalmas termete Széchenyi István számtalanszor látott képmására. Ugyanaz a lángoló szem, ugyanaz az akaratot hordozó homlok, ugyanaz a keményen metszett ábrázat és ami leginkább felidézi rajta nagy Széchenyiek karakterét: az a szemöldök. Az a bozontos szemöldök, amely oly szabadjára nő, mint az őserdő, vágó szerszám nem idomítja és saját elhatározásából nem kíséri végig a szemgödört, de egyszerre csak kicsap fölfelé a homlokra, föllobban, egyénimódon és egyéniségjelzőn, mint a láng.

Hogy vajon így volt-e ez Széchenyi Zsigmond fiatalabb korában is, amikor még sokfelé földön nagyvad-lesre járt, nem tudom. De akkor már ezt a képet mutatta a hatvannyolc éves férfiú. Az, aki félévvel hamarabb súlyos műtétet szenvedett el. És hatalmas alakja ellenére — szinte rokant volt. Nehezen járt, bottal, nehezeére esett minden mozdulat. A betegség az idegeit célozta meg. Úgy, mint Széchenyi Istvánnál. Csak másfajta betegséggel, azaz másfajta sorscsapással.

*

Leültünk. Beszélmem, felelnem illett, de én majdnem tehetetlenül csak Arany János gyászódájának négy első sorát mondtam halkán magam elé:

*Egy szó nyilallott a házán keresztül,
Egy röpke szóban annyi fájdalom;
Éreztük, amint e föld szive rezdül
És átvonaglik róna, völgy, halom.*

Nem szántam üdvözlésnek, nem is szólt annak a Széchenyinek, aki előttem ült. Talán a rézkilincseknek szólt. De ő mégis átvette, mint a rózsacsokrot, egész arcáról sugárzott valami, ami sok mindent kifejezett.

— Hallotta? — mondta feleségének, a nagyon szép és fiatal asszonynak, aki pár évvel ezelőtt magányában melléje állt. — Hallotta? — ismételte meg fellobbanással a hangjában. — A Széchenyi-ódát...

Azt hiszem, ezt senkitől sem várta. Mentegettem is magam:

— Én múlt századbéli vagyok itt, a fiatalok között. Az ilyesmit a múlt századból hozza az ember.

— Én is múlt századbéli vagyok! — felelte élénken. A szava, az intelligenciája, az emlékezőtehetsége, egész szellemi habitusa akkor még teljes épségben volt. — Két évvel vagyok én is idősebb, mint ez a század és én is hoztam onnét útravalót magammal.

Azon az első délutánon idénybarátságot kötöttünk, mert Széchenyi Zsigmond Budapestre még sokkal betegebben tért haza. Nos, azokban a hetekben, amíg Szigligeten tartózkodott, sokat beszélgettem vele lassú kerti-botorkálás félóráiban, és sokat fenn, a szobákban, feketekávézás közben, Fekete Istvánék baráti társaságában.

*

— Volt egy nagyanyám — beszélte —, az évtizedeken át naplót írt. Ő németajkú volt, Ausztriában született, de nagyon szerette Velencét és minden évben ott telelt. Ott megismerkedett valamelyik Drubeckojnéval. Drubeckojok szerepelnek a *Háború és béke*-ben is. Az ismeretség-ből nagy barátság lett és Drubeckojné meghívta nagyanyámat egyszer s mindenkorra, hogy telenkint az ő velencei házában szálljon meg. Így történt, hogy nagyanyám rendkívül sok érdekes orosz íróval és művész-szel ismerkedett meg a Canale Grandéra nyíló palazzóban. Ezekről a találkozásokról is mindent följegyzett. Nekem megvan a naplója, majd megmutatom magának, ha felkeres bennünket Budán. Tudom, hogy érdekesnek találja.

— Más is megmutatok, ha eljön hozzánk. Van egy gyűjteményem, amely a maga nemében páratlan. A vadászkönyvkollekcióm. Bárhol a világon, bármikor, bármely nyelven megjelent egy vadászkönyv, arra rávettem magam, meghozattam. No de nem mindent tartottam meg. Kinyitottam az új könyvet, beleolvastam, és ha parfümös volt, eldobtam. Nekem ne legyen szalonvadász senkisé. Ne kendőzze át az igazi dolgokat.

— Azt kérdezi tőlem, ismertem-e Hemingwayt, és hogy őt igazi vadásznak tartottam-e. Igen, ismertem, valamelyik Afrikába tartó hajón találkoztunk és néha beszélgettünk. Feljött a fedélzetre nagygalléros köpenyben, magasabb és erőteljesebb volt még, mint én. Beszédbe elegyedtünk, egyszerre csak megmozdult valami a körgallérja alatt és kibújt a felesége, aki addig láthatatlan volt. Igen, az utolsó felesége volt az a négy közül, a brit exhadipilóta, Mary. Olyan kicsike volt mellette, mint egy madárfióka. Úgy is hozta a fedélzetre magával, a szárnya alatt. Mert hónaljáig ért. De hogy mit tartok arról, Hemingway milyen vadász volt? A németnek van rá szava: Sonntagsjäger. Nem szalonvadász, ő nem volt szalonember. De vasárnapi vadász, az igen. És az más.

— Hogy most dolgozom-e? Hogyne! Talán tudja, hogy utoljára Kenyában jártam, a magyar állam megbízott, hogy a múzeumnak nagy vadat szállítsak. Hát én le is szállítottam. De a Kenyáról szóló könyvet csak most írom. Beteg lettem, műtéten estem át és még mindig nem szedtem össze magam. Egész életemben lassan írtam, gondosan, mindig ellenőriztem önmagammat, hogy tudományos szemszögből helytálljon, amit írok, de kendőzetlenül a valóságot mutassa. Hát ezt a kenyai könyvet folytatom most itt, Szigligeten. Ne mondja így ki, hogy Kenya. Így mondja: Kénja. Így helyes. Még egy szóra hívom fel a figyelmét, amelyet tegnap használt. Brunswick Teréz húgáról beszélt, Beethoven tanítványáról és szerelméről, Pepiről. És így mondta, ahogy írják: Deym Pepi. Ez nem helyes kiejtés. Mert így mondják: Dém. A vezetéknevek, hiszen tudja, nem esnek szabály alá. A „Démek” rokonaim, ezért tudom.

*

Egy kicsit mindig tanított. Nem volt „preszióz”, csak pontos. Szabatos. Szándék nélkül példázta, hogy nemcsak nagy vadász és nagy va-

dáskönyvek írója, hanem átlagon felül művelt ember is. Mert az volt. Kivételesen kulturált valaki, akinek sulyát tisztán érezte az ember, ha szembekerült vele. A szoba központja mindig az volt, ahol ő akár némán is tudtul adta: „jelen!”

Nemcsak fölfelé lobbanó szemöldöke idézte fel Széchenyi Istvánt. Valami kitapinthatatlanság szellemi összetételében szintén visszamatott a közös tőre.

Vadászkönyvei közül a *Nahar* egészen biztosan nemcsak az én kedvencem. India mindenestől benne van, úgy, ahogy azt 1938-ban, még a brit fennhatóság és a maharadzsaák idején átélte egy negyvenéves európai férfi, aki sajátos lehetőségeivel mindenüvé eljut abban a számtalan rétegű és ezerarcú országban. De nemcsak az az India van benne, amely ma már nincs, mert az évszámot viselt, hanem az örök India is: vagyis a földje, levegője, dzsungleje, lélegzete. Ami ott természet, ösztön és ösztönvilág, az mind belekerült az író poézisébe. Az ő egyszerű poézisébe, amely nem parfümös és nem kiagyait — és ami fontos: bár vadász írása, mégis humánus. A nemszenvetetés etikai törvényét ő még a puskacsőre kerülő vaddal szemben is tisztelte.

A marahadzsaák fölényes fényűzését, a hindu nagyurakét, akiknek barátságát a tigrisvadászat kiváltságáért keresnie kellett, akárhányszor úgy sepi le zubbonyáról, mint a ráesett férget. Nem is programszerűen vagy eivi magaslatról, csak éppen, mert az ő természetének az egyszerűség és a keresetlenség felelt meg.

Magyarul is ezért beszélt és írt oly tiszta nyelvtudással — a bécsi udvarhoz tartozó apa, osztrák eredetű anya és külföldi nevelők mellett is —, mert kislíú korától keresve kereste a csöszök, erdőkerülők, hajtók és más egyszerű falusi emberek társaságát. Jól érezte magát közöttük, otthon volt, saját szülőföldjén elsősorban és azontúl is bármely világ-tájon.

Ami Indiát illeti, nagyon szeretem könyve azt az epizódját, ahol elmondja, hogy gyaloglásában egy alkalommal az országúton (még angol felesége társaságában) fakírral találkozott.

„Félmeztelen, nyíratlan hajú és szakállú, feltűnően piszkos, behamvazott testű vándor-aszkéta: *sadhu*. Egyik kezében hosszú vándorbot, másikban pálcika, a pálcikán őt, még a *sadhunál* is piszkosabb veréb üldögél. Érdekel a szokatlan látvány, megállítjuk a „szent embert”. Tud néhány szót angolul, hanem rendkívül tartózkodó, sehoggy sem akarja elárulni, mi célból hordozza kopott kis madarait. Addig-addig faggatom, míg végre megpuhul az öreg s tudtunkra adja, hogy ő bizony beszélget a verebeivel, megértik minden szavát.”

Tovább nógatja Széchenyi az öreget, míg az rá nem áll a bizonyításra. Rongyos tarisznyájából apró papírszámokat kotor elő, mindegyik madár nyakába akaszt egyet, így számozza meg verebeit. Válasszanak, melyikhez szóljon. A négyest jelölik meg. A *sadhu* valamit mormog a verebeknek, lehúzza ujjáról a sárgaréz gyűrűt és a magasba hajítja. „Csillogva repül a gyűrű, de még gyorsabban repül a négyes számú veréb — nyílsebesen surran a magasba — röptében kapja el a gyűrűt, visszaszáll vele társai közé a pálcikára. Büszkén fogja a csőrében a kis rézkarikát — írja —, önkéntelenül a Corvinok hollójára kell gondolnom.” A *sadhu* megkérdezi ezután, melyik fáról hozzon levelet hányas számú veréb? „Arról a sárgavirágúról, a harmadik fáról”, jelölik ők meg a sátoros banyan-fát. „Most a kettes veréb mutassa meg, mit tud.”

„Az öreg makog valamit, titokzatosan magyaráz a verebeknek, azok figyelmesen hallgatják. A kettes hátraperdül a pálcán, körülnéz — és uccu — zsinóriránt a kiválasztott fára! S már siet is vissza társai közé, csőrében a falevél!

Elragadtatásomat alig győztem leplezni. Ilyet aztán valóban nem láttam még.”

De hátra van még az utolsó mutatvány.

„— Van cigarettája — kérdezi az öreg.

Előveszem a tárcámat, megkínálom.

— Majd a madár — mondja a sadhu. — Melyiket küldjem érte?

Az egyest.

Örülök, hogy a feleségem velem van, legalább tanúra is hivatkozhatom. Mert lám, az egyes számú veréb rárebben nyitott tárcámra, csőrével előcibál egy cigarettát, átszáll vele gazdája torzonborz szakállerdejébe s akárcsak fészekbeli fiókáit etetné, a vén koldús szájába tölja a cigarettát.

A sadhu azonban tagadólag rázza kócos fejét. Nem dohányzik. Indulni készül. A pénzt is büszkén visszautasítja. Pedig azt hittem, a rupiacsörgetés hozta meg madáridomító kedvét.

Álmélkodva nézünk a távozó sadhu után. Mit mondjunk? Fogjuk rá, hogy betanított madarak? Hogy türelem kérdése az egész? Nevezzük tán misztikumnak vagy emberfeletti erőnek? Azt hiszem, leghelyesebb: hallgatni és csodálkozni.”

Ahogy Széchenyi Zsigmond állt az országúton és elámultan nézett a toprongyos fakir után, akinek pénz nem kellett, ellenben bűvészetét ingyen adta és minden moccnás rejtély maradt — ő abban a percben megértette, hogy nem a fakirral, de Indiával találkozott.

Indiával, az ősi földdel.

Évezredek állnak mögötte, sűrűn, mint a dzsungel fái, és ahogy ránéz, a sok fától nem lát bele a homályba.

Azért rázta úgy meg a találkozás a behamvazott vándorral.

És azért volt ő több és más, mint a világ egyik számontartott vadása.

*

Szigliget, a kikapcsolódás nem segített rajta. Könyvét mind nehezebben írta. Hazatért.

Épp hogy még egy esztendeig élt. A betegség leterítette. Utolsó stációja a klinika sebészeti osztálya volt. 69 éves volt, amikor egy évvel előlt meghalt.

Allok az országúton, amelyen találkoztunk és nézek távolodó alakja után. Valamennyire úgy, mint ő a sadhu után, mert ő is meglepő és ritkán adódó ember volt.

Isten munkatársa mindenki, aki megteszi a magáét azért, hogy kevesbedjék az inség ezen a világon. Az ilyen ember felismerte és megtalálta a legszebb hivatást, amelyet Isten szánt nekünk: Isten gyermekeinek hivatását.

*„Christ in der Gegenwart”
idézete egy régi folyóiratból*